

*Krystyna Górnicka**
Uniwersytet Zielonogórski

PROGRAMOWANIE ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ W PERSPEKTYWIE SOCJOLOGICZNEJ. ZARYS PROBLEMATYKI

We współczesnym świecie coraz częściej spotykamy się z pogłębieniem rozwarstwienia społecznego. W związku z tym istotną funkcję spełniają działania i procesy mające na celu włączenie jednostki czy grupy z powrotem do społeczeństwa. Podmioty ekonomii społecznej (PES), dzięki wykorzystywaniu działalności gospodarczej dla celów społecznych, mogą odegrać w tym procesie istotną rolę.

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES), przyjęty w sierpniu 2014 roku, stał się wyznacznikiem kierunków interwencji publicznej mających na celu wsparcie rozwoju sektora ekonomii społecznej (ES), a tym samym działań na rzecz osób zagrożonych marginalizacją. Ramy programowe, określone na poziomie kraju, zapewniły spójność działań, ale najważniejsze wydarzenia w ekonomii społecznej rozgrywają się na poziomie środowiska lokalnego. Ekonomia społeczna w swoich działaniach stara się odpowiadać na jego potrzeby i wykorzystywać zasoby. Planowanie takiej interwencji na poziomie lokalnym powinno objąć zaangażowanie samorządów oraz innych interesariuszy budujących wspólnotę. Pozwala to tworzyć polityki publiczne w sposób demokratyczny, deliberyatywny, a przede wszystkim zgodny z zasadami zrównoważonego rozwoju (Więckiewicz 2015, s. 5).

Celem artykułu jest przedstawienie programowania rozwoju ekonomii społecznej jako potencjalnego przedmiotu analiz socjologicznych. Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej przedstawiono ekonomię społeczną jako formę aktywności publiczno-społecznej. Druga wskazuje założenia i sposoby programowania strategicznego. Na tym tle, w ostatniej części, przedstawiono zarys koncepcji analizy zjawiska programowania rozwoju ekonomii społecznej w ujęciu socjologii.

* Krystyna Górnicka, doktorantka Uniwersytetu Zielonogórskiego, Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii, reprezentowana dyscyplina naukowa – socjologia, zainteresowania badawcze – ekonomia społeczna, programowanie ekonomii społecznej, programowanie polityk publicznych; krysiagornicka@wp.pl.

Dlaczego ekonomia społeczna?

Ekonomia społeczna (gospodarka społeczna) jest kategorią wieloznaczną. Za cechy konstytuujące ekonomię społeczną w ujęciu prawno-instytucjonalnym uznaje się jej formy prawno-organizacyjne, w podejściu normatywnym zaś definiowana jest za pomocą cech wspólnych oraz zasad funkcjonowania identyfikujących różne podmioty działające w ekonomii społecznej (KPRES 2014, s. 8). Jerzy Hausner zauważył, że nie można traktować ekonomii społecznej jako nowego podejścia do ekonomii czy też jako odrębnej gałęzi tej dyscypliny. Uznał ją za „określony segment działalności gospodarczej ulokowany w trójkącie, którego boki wyznaczają – gospodarka rynkowa, społeczeństwo obywatelskie i państwo demokratyczne” (Hausner 2007, s. 9). Na potrzeby niniejszego artykułu przyjęto następującą definicję:

ekonomia społeczna to sfera aktywności obywatelskiej, która poprzez działalność ekonomiczną i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego)¹ oraz rozwojowi lokalnemu (KPRES 2014, s. 14).

Działania realizowane w ramach ekonomii społecznej są szansą dla osób bezrobotnych i wykluczonych społecznie na powrót do aktywności zawodowej i społecznej. Dzięki posiadanym narzędziom, ekonomia społeczna może być skutecznym instrumentem aktywizacji społeczno-zawodowej osób zagrożonych marginalizacją poprzez tworzenie i rozbudowę lokalnego rynku pracy i przyczynianie się do rozwoju gospodarki wspólnotowej. Spółdzielnie socjalne, centra integracji społecznej czy kluby integracji społecznej mają szeroki wachlarz instrumentów ukierunkowanych na wspieranie osób zagrożonych wykluczeniem. Zatrudnienie oferowane przez powyższe podmioty połączone jest ze wsparciem nakierowanym na reintegrację społeczną i zawodową. Celem tak podejmowanych działań jest przywrócenie w człowieku zdolności do pracy, samodzielnego funkcjonowania na rynku pracy oraz umiejętności pełnienia ról społecznych w środowisku (Faliszek 2009, s. 1). Ze wsparcia w ramach ekonomii społecznej mogą korzystać w szczególności osoby, które znajdują się w grupie zagrożonych wykluczeniem społecznym i marginalizacją wynikającą z takich zjawisk, jak długotrwałe bezrobocie, uzależnienia, choroby psychiczne, niepełnosprawność, bezdomność oraz masowe migracje i problemy z przystosowaniem się do życia społecznego przez osoby opuszczające zakłady karne.

Ekonomia społeczna może stanowić element polityki wzrostu zatrudnienia poprzez umożliwianie zatrudnienia osobom pochodzącym z grup szczególnie zagrożonych „wypadnięciem” z rynku pracy. Innowacyjne i kreatywne działania podmiotów

¹ W Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej zwrócono uwagę, że pojęcie *social services of general interest*, którego używa się w nomenklaturze europejskiej, tłumaczone jest jako usługi społeczne interesu ogólnego lub usługi społeczne użyteczności publicznej, gdyż takie znaczenie bardziej odpowiada polskim normom prawnym.

ekonomii społecznej w sferze aktywizacji sprzyjają powstawaniu nowych miejsc pracy, a także dają realne podstawy do usamodzielnienia oraz integracji społecznej i zawodowej. Klient instytucji pomocy społecznej może, dzięki zatrudnieniu w przedsiębiorstwie społecznym, doprowadzić do poprawy sytuacji swojej i swojego otoczenia oraz z czasem wrócić na normalny rynek pracy (KPRES 2014, s. 17). Autorzy KPRES zaplanowali, że do 2020 roku w Polsce powstanie około 35 tys. trwałych miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych.

Świadczenie usług społecznych użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego) jest jednym z wyznaczników ekonomii społecznej. Staje się ona gwarantem zwiększenia dostępności i jakości usług użyteczności publicznej. Z drugiej strony to one stwarzają jej możliwości rozwoju (Cibor 2014, s. 14). Odzwierciedleniem powyższego rozumienia są zapisy KPRES znajdujące się w pierwszym celu operacyjnym „Odpowiedzialna wspólnota”. Nacisk w działaniach położony jest na stworzenie silnego sektora i usługi użyteczności publicznej. Zachodzące procesy mają wzmocnić ekonomicznie podmioty, a co za tym idzie, doprowadzić do wzrostu zaangażowania lokalnej wspólnoty w realizację polityk publicznych.

Ekonomia społeczna poprzez działania swoich podmiotów stanowi także instrument rozwoju społeczności lokalnej. Podmioty ekonomii społecznej służą poprawie konkurencyjności lokalnej gospodarki, rozwijają sieci współpracy, są w stanie mobilizować lokalne zasoby oraz stają się dostawcami dóbr i usług dla społeczności lokalnych. Jak zauważają autorzy KPRES, „podmioty ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społeczne, osadzone w sieci lokalnych partnerstw i porozumień, mogą stać się skutecznym instrumentem inicjującym i wspierającym rozwój lokalny [...]”. Mogą również wpływać na jakość życia społeczności lokalnych dzięki usługom i dobrom, jakie wnoszą do wspólnoty, a także są gotowe do podnoszenia poziomu kapitału społecznego (KPRES 2014, s. 17).

Podsumowując, warto zauważyć, że ekonomia społeczna odgrywa coraz większą rolę w politykach publicznych. Coraz ważniejsze więc staje się jej właściwe programowanie na różnych szczeblach, poczynając od europejskiego, a kończąc na lokalnym. W dalszej części przyjrzą się istocie programowania ze szczególnym uwzględnieniem ekonomii społecznej.

Jak programować? Zasady programowania strategicznego

Programowanie jest istotnym elementem koordynacji działań różnych podmiotów wokół skonkretyzowanych celów rozwojowych. Polega ono na pośrednim kształtowaniu procesów społeczno-gospodarczych za pomocą środków i narzędzi dostępnych w ramach obowiązujących regulacji. Wspiera przez to rozwój wybranych kierunków oraz

dziedzin uznanych za priorytetowe. Służy także koordynacji działań różnych podmiotów w aspekcie przedmiotowym, czasowym i terytorialnym (*Słownik pojęć UE*).

Zagadnienie programowania pojawia się na poziomie dokumentów unijnych, takich jak: traktaty, strategie, programy. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej w art. 174 i 175 zwraca uwagę, że państwa członkowskie, prowadząc pewne polityki i działania, koordynując je i programując, zobowiązują się do realizacji konkretnych celów, tak aby wspierać harmonijny rozwój całej Unii.

Omawiając kwestię programowania, warto zwrócić uwagę na zapisy dokumentów europejskich mówiące o planowaniu strategicznym ekonomii społecznej, polityki społecznej czy włączenia społecznego. Komunikat Komisji Europejskiej (KE) do Parlamentu Europejskiego (PE), Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów „Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej” z 16 grudnia 2010 roku nakreśla konkretne obszary, na których realizację trzeba kłaść nacisk. Są to: realizacja działań mobilizująca wszystkie dziedziny polityki, intensywniejsze i skuteczniejsze wykorzystanie funduszy UE celem wsparcia włączenia społecznego, promocja innowacyjności społecznej opartej na dowodach, partnerska współpraca oraz wykorzystanie potencjału gospodarki społecznej, zwiększona koordynacja polityczna wśród państw członkowskich. W powyższym Komunikacie poruszono także kwestię problemów dotyczących sektor spółdzielczy, zwracając szczególną uwagę na wiele przeszkód praktyczno-prawnych (m.in. nierówne szanse przedsiębiorstw gospodarki społecznej wobec ich całkowicie komercyjnych konkurentów na rynku) stojących na drodze do jego pełnego rozwoju.

Istotne, z punktu widzenia programowania, jest zawarcie w tymże Komunikacie uwagi dotyczącej potrzeby zwiększenia intensywności i skuteczności wykorzystania funduszy UE celem wsparcia włączenia społecznego przy programowaniu nowych działań. Takie zapisy pokazują coraz większą potrzebę uporządkowania i programowania działań społecznych, a także ich koordynacji.

Do krajowych aktów prawnych poruszających tematykę programowania można zaliczyć ustawę z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, ustawę z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa oraz ustawę z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej. W wymienionych dokumentach zawarto wytyczne dotyczące programowania na poziomach krajowym, regionalnym i lokalnym. Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju pokazuje programowanie przez pryzmat strategii rozwoju kraju. Wyróżnia długookresową strategię rozwoju kraju, średniookresową strategię rozwoju kraju oraz inne strategie rozwoju (Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, art. 9).

Ważnymi dokumentami, z punktu widzenia programowania, są tzw. dokumenty wykonawcze. To programy mające charakter operacyjno-wdrożeniowy, ustanawiane

w celu realizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju oraz innych strategii rozwoju. Określają działania przewidziane do realizacji zgodnie z ustalonym systemem finansowania i realizacji, stanowiącym element programu. Programowanie przewidziane jest przede wszystkim w programach operacyjnych, które zgodnie z przepisami UE realizują cele zawarte w dokumentach strategicznych. Duże znaczenie mają programy rozwojowe, które realizują cele wskazane w innych strategiach rozwoju, w tym programy wojewódzkie oraz kontrakt wojewódzki (Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju).

Dokumentem regulującym programowanie na poziomie regionalnym jest ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa. Wskazuje ona, iż samorząd województwa określa strategię rozwoju województwa, uwzględniającą w szczególności następujące cele: pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, a także pielęgnowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, pobudzanie aktywności gospodarczej, podnoszenie poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki województwa, zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń, kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego (Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, art. 11). Programując rozwój regionalny, uwzględnia się cele średniookresowej strategii rozwoju kraju, krajowej strategii rozwoju regionalnego, a także odpowiednich strategii ponadregionalnych. Strategia rozwoju województwa realizowana jest przez programy wojewódzkie i regionalny program operacyjny, o których mowa w ustawie z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Formułowanie strategii województwa i polityki jego rozwoju według ustawy o samorządzie odbywa się przy współpracy z jednostkami lokalnego samorządu terytorialnego z obszaru województwa oraz z samorządem gospodarczym i zawodowym, administracją rządową (szczególnie z wojewodą), innymi województwami, organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, szkołami wyższymi i jednostkami naukowo-badawczymi.

Ustalenia dotyczące planowania konkretnych działań na poziomie regionalnym znajdziemy również w innym dokumencie, a mianowicie w ustawie z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej. Zwraca ona uwagę, że do zadań województwa należy opracowanie, aktualizowanie i realizacja strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej będącej integralną częścią strategii rozwoju województwa obejmującej w szczególności programy: przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, współpracy z organizacjami pozarządowymi – po konsultacji z powiatami (Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, art. 21). Ustawa ta nakłada również zadania związane z programowaniem na poziomie lokalnym, czy-

li w powiatach i gminach. W art. 19 zwraca się uwagę, że do zadań własnych powiatu należy „opracowanie i realizacja powiatowej strategii rozwiązywania problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, wspierania osób niepełnosprawnych i innych [...]”, w art. 17 zaś wskazuje się zadania gminy o charakterze obowiązkowym, do których należy „opracowanie i realizacja gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych [...]” (Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej).

Wymienione dokumenty pokazują, że programowanie strategiczne jest istotnym czynnikiem zarządzania sprawami publicznymi. W przypadku braków efektywnych układów instytucjonalnych oraz systemów programowania wydaje się, że potencjał państwa w sferze wspierania procesów rozwojowych ulega znaczącemu ograniczeniu. Konsekwencją tego może być osłabienie jego pozycji na arenie międzynarodowej oraz pojawiająca się wśród obywateli dezaprobatą wobec efektów podejmowanych przez nie działań (Ledzion, Mazur, Olejniczak (red.) 2014, s. 5).

Programowanie ekonomii społecznej jako przedmiot zainteresowania socjologii

Programowanie systemu wsparcia dla ekonomii społecznej jest kwestią problematyczną. Problem pojawia się szczególnie w kontekście tworzenia dokumentów europejskich i krajowych. Stworzenie nawet ogólnych ram, uwzględniających praktykę wszystkich krajów członkowskich, jest wyzwaniem często wykraczającym poza możliwości autorów dokumentów. Jak istotne jest uwzględnienie ekonomii społecznej w dokumentach programowych, pokazuje Komunikat KE „Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej. Budowanie ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w centrum społecznej gospodarki i społecznych innowacji”, w którym pokazano, że gospodarka społeczna i innowacje społeczne są w centrum zainteresowań, a dość istotne jest obecnie poszukiwanie oryginalnych rozwiązań problemów społecznych, w szczególności walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Komisja Europejska zaproponowała takie działania, jak: tworzenie narzędzi do lepszego poznania sektora i lepszego eksponowania przedsiębiorczości społecznej, ułatwienie dostępu do finansowania prywatnego, wzmocnienie potencjału zarządczego, profesjonalizacja i tworzenie sieci przedsiębiorstw społecznych (Komunikat KE, Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej... 2011). Równie ważne jak wspomniana deklaracja jest powołanie przez Komisję Grupy ekspertów ds. przedsiębiorczości społecznej (Komisja Europejska, Social-economy)². Powstało również kilka dokumentów na poziomie eu-

² Fr. Groupe d'Experts de la Commission sur l'entrepreneuriat social, GECES. Grupa została wybrana na 6 lat (2012-2017). Zajęła się wypracowaniem narzędzia mierzenia społecznej wartości

ropejskim, które mają wyznaczać kierunki rozwoju i wsparcia ekonomii społecznej, m.in. Rozporządzenie PE i Rady w sprawie europejskich funduszy na rzecz przedsiębiorczości społecznej czy też rozporządzenie PE i Rady w sprawie Programu UE na rzecz przemian i innowacji społecznych (Więckiewicz 2012, s. 65).

Za początek programowania ekonomii społecznej w Polsce można uznać Manifest Ekonomii Społecznej zaprezentowany w 2008 r. na konferencji „Ekonomia Solidarności” w Stoczni Gdańskiej oraz przedstawiony w tym samym czasie rządowy plan wsparcia działań podejmowanych w obszarze ekonomii społecznej (KPRES 2014, s. 12). Jednym z dość istotnych punktów wspomnianego Manifestu, odnoszącym się do potrzeby stworzenia strategii dla ekonomii społecznej, jest pkt 20:

Konieczne jest stworzenie trwałego mechanizmu komunikacji i dialogu pomiędzy środowiskami decydentów [...] i środowiskiem ekonomii społecznej. Pozwoliłyby on na to, aby wzorem innych krajów uzgodniona została w Polsce długofalowa strategia działań na rzecz rozwoju ekonomii społecznej, jako część szerszego przedsięwzięcia wspierającego rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Strategia taka powinna być wypracowana w ramach partnerskiej współpracy [...].

Powyższy fragment pokazuje, że już wtedy dostrzegano potrzebę zaprogramowania działań dla ekonomii społecznej w dłuższej perspektywie tak, aby były one celowe i efektywne. Podjęte w kolejnych latach działania pozwoliły na przygotowanie wspólnego programu dla rozwoju ES z horyzontem czasowym do 2020 roku oraz utworzenie rządowo-samorządowo-obywatelskiego Zespołu do spraw Rozwiązań Systemowych w Zakresie Ekonomii Społecznej. Został on powołany 15 grudnia 2008 roku. Efektem wspólnych prac różnych grup jest wspomniany już Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, który został przyjęty w 2014 roku. Jako dokument rządowy wyznacza kierunki interwencji publicznej mające wspomóc tworzenie jak najlepszych warunków rozwoju dla ekonomii społecznej.

Ekonomia społeczna jako praktyka społeczna czerpie zarówno z dorobku ekonomii, jak i socjologii. Z jednej strony uznaje prymat rozwiązań wolnorynkowych, a z drugiej kładzie nacisk na potrzeby wybranych kategorii społecznych (Jelonek 2012, s. 55). W ES postuluje się, aby motywy takie jak dążenie do maksimum zysku uzupełniać o czynniki pozagospodarcze, takie jak: dobro wspólne, solidarność i spójność społeczna, pomocniczość czy odpowiedzialność społeczna (Rogowska 2014, s. 189). I to właśnie jej związek z wartościami moralnymi i społecznymi odróżnia ją od innych rodzajów gospodarki wolnorynkowej.

Jak pisze Jelonek, zarówno socjologia, jak i ekonomia społeczna są przeciwne redukcjonizmowi, który jest mocno ukazywany przez ekonomię klasyczną, i wszech-

dodanej inwestycji skierowanych na cele społeczne, w tym tych dedykowanych przedsiębiorstwom społecznym, oraz monitorowaniem i ocenianiem postępów w realizacji środków przewidzianych w Komunikacie Komisji Europejskiej „Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej. Budowanie ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w centrum społecznej gospodarki i społecznych innowacji”.

obecnemu w głównym nurcie ekonomii pomijaniu społecznych czynników oddziałujących na decyzje i działania podejmowane przez ludzi. Zwracają się raczej w stronę koncepcji człowieka mocno zakorzenionego w społeczeństwie.

W związku z tym, że ES umieszczana jest na pograniczu ekonomii i socjologii, ciekawą dla socjologów może być problem racjonalności i zawodności rynku. Analizując błędy rynku w perspektywie społecznej, wykorzystuje się koncepcję pułapek i dylematów społecznych. Pierwsze z nich, cechujące się odchyleniami od równowagi rynkowej, wskazują na istnienie obszaru działań zbiorowych o dużym stopniu nieefektywności. Rozwiązaniem występujących problemów jest w tym przypadku zagospodarowanie go w sposób zmniejszający efektywność ekonomiczną, lecz jednocześnie zwiększający odniesienia do wartości. Podmiotami mogącymi działać w tym zakresie są według ekonomii społecznej przedsiębiorstwa społeczne. Stanowią one swoiste uzupełnienie dla działalności państwa, często zawodzącego w pewnych obszarach aktywności (Rogowska 2014, s. 186-187).

Ekonomia społeczna powstała jako sprzeciw względem ekonomii głównego nurtu, dlatego koncepcja racjonalności powinna pokazywać ten sprzeciw. Ekonomiści społeczni uważają, że dobro wspólne można realizować poprzez działania zbiorowe różnych podmiotów ukierunkowanych prospołecznie, a nie skierowanych na efektywność ekonomiczną na przykład stowarzyszeń, organizacji prywatnych i rządowych. U podstaw ekonomii społecznej leży stwierdzenie, że wolny rynek jest ułomny i czasem traci swoją sprawność, a tym samym zmniejsza skuteczność. Ekonomia społeczna, wykorzystując inspiracje z socjologii, stara się minimalizować skutki usterek pojawiających się na rynku, między innymi bezrobocia, nierównego dostępu do usług, odnajdując w tym społeczne uzasadnienie swoich działań (Jelonek 2012, s. 60).

Jelonek w artykule *Teorie socjologiczne a ekonomia społeczna* zwróciła uwagę na definicje celów ekonomii społecznej, które mogły zostać zainspirowane socjologicznymi koncepcjami teoretycznymi. I tak funkcja dotycząca generowania nowych miejsc pracy adresowanych do ludzi zmarginalizowanych przez socjologów może zostać powiązana z socjologicznymi koncepcjami nierówności społecznej i wykluczenia społecznego. Kolejną funkcją jest tworzenie i pomnażanie kapitału społecznego powiązane, jak zauważa Jelonek, z socjologicznymi teoriami kapitału społecznego. Dostarczanie usług socjalnych dla jednostek i wspólnot lokalnych można połączyć z socjologiczną teorią dylematów i pułapek społecznych (Jelonek 2012, s. 56).

Ekonomia społeczna jako praktyka – jak już zaznaczono – jest interesującym obiektem badań socjologicznych. Socjologów szczególnie mogą zainteresować czynniki sukcesów i porażek konkretnych grup społecznych oraz to, co na nie wpływa. Problem nierówności społecznych³, który ekonomia społeczna stara się rozwiązać, jest podejmowany przez socjologów i poddawany ciągłej analizie.

³ M. Jelonek zauważyła, że obecnie zwraca się większą uwagę na czynniki wpływające w sposób pośredni na pozycję jednostki na rynku. Do dotychczas stosowanego wykluczenia ekonomicz-

Istotne może być również rozpatrywanie problemu wykluczenia rynkowego. Analizowane jest ono z perspektywy kulturowej, gdzie nacisk kładzie się na pojawiające się stereotypy kulturowe, a także na wzorce zachowań, styl życia czy wartości, które mogą wpłynąć na ograniczenie aktywności zawodowej konkretnej grupy. Wykluczenie rynkowe może być również badane przez socjologów pod kątem jego społecznych konsekwencji, jakimi jest na przykład gettoizacja czy powstawanie faweli.

Ekonomia społeczna korzysta też z socjologicznego podejścia do przeciwdziałania wykluczeniu. Kładzie nacisk na działania edukacyjne, zmianę mentalności, pobudzenie potencjału społeczności lokalnej czy też zwiększenie zaangażowania w działania (Jelonek 2012, s. 62).

Kolejnym zagadnieniem, które może zainteresować socjologów, jest kapitał społeczny i jego sposób definiowania oraz postrzegania. Ekonomia społeczna bazuje na kapitale społecznym ukształtowanym w ramach pewnej społeczności lokalnej. Ciekawe jest współdziałanie ES i społeczności, które wzajemnie przynoszą sobie zyski i korzyści. Badając koncepcje połączenia kapitału społecznego z celami funkcjonowania podmiotów ES, należy zwrócić uwagę na to, że powinny one charakteryzować się wysokim poziomem kapitału społecznego oraz że mają one duży wpływ na zwiększanie tego kapitału w społecznościach lokalnych. Należy jednak zaznaczyć, że nie każda interwencja ukierunkowana na wsparcie grup nieformalnych i organizacji przynosi efekt w postaci wzmocnienia kapitału społecznego. Wydaje się, że część środków finansowych inwestowana jest nietrafnie. Powinno to stać się przedmiotem szczegółowych badań.

W zakresie programowania rozwoju ekonomii społecznej interesujące z punktu widzenia socjologii mogą być zagadnienia związane z dostosowaniem programowanych działań do specyfiki i problemów, jakie występują zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym, oraz to, czy mają one realne szanse powodzenia. Znaczenie ma też to, czy zostały one świadomie i rzetelnie zaplanowane oraz sam proces programowania w regionach w związku z różnym poziomem rozwoju ekonomii społecznej w Polsce. Ciekawym obszarem badań mogą być również relacje zachodzące pomiędzy osobami w grupach zajmujących się programowaniem, a także między tymi grupami i decydentami.

Podsumowanie

Korzystając z dorobku wielu dyscyplin, a szczególnie ekonomii i socjologii, ekonomia społeczna tworzy model działania dający nowe możliwości w walce z wykluczeniem społecznym i marginalizacją. Socjologowie zajmują się badaniem czynników i funkcji ekonomii społecznej, korzystając z tego, że wiele z nich zostało zapożyczonych z teo-

nego dodaje się również aspekt społeczny. Zawiera on w sobie m.in. wykluczenie kulturowe, zdrowotne czy również czysto ekonomiczne.

rii i dorobku empirycznego tej właśnie dyscypliny. Chętnie przyglądają się kapitałowi społecznemu, działaniom podejmowanym w ramach ES, w związku z rozczarującymi efektami idei państwa opiekuńczego czy też walce z wykluczeniem społecznym i skutkami załamania rynku.

Programowanie rozwoju ekonomii społecznej było do tej pory zagadnieniem rzadko poruszonym przez badaczy. W związku z coraz większymi środkami przeznaczanymi na ES i coraz większym zapotrzebowaniem na działania uwzględniające nie tylko rachunek ekonomiczny, ale i działania społeczne nakierowane na pomoc człowiekowi zagrożonemu marginalizacją, warto przyjrzeć się strukturze i procesowi programowania tych działań na różnych szczeblach – europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym. Analizując programowanie, należy mieć przede wszystkim na uwadze to, czy uwzględnia ono problemy wynikające z potrzeb wspólnot lokalnych czy też jest ono realizowane w sposób schematyczny w oderwaniu od specyfiki regionu czy społeczności.

Podjmując zagadnienie programowania rozwoju ekonomii społecznej z perspektywy socjologicznej, należy zwrócić uwagę między innymi na następujące zagadnienia: odgórne lub oddolne programowanie, administracyjne lub interdyscyplinarne projektowanie systemu wsparcia, efektywny czy tylko efektowny (rozbudowany) system wsparcia PES, innowacyjność kontra powielanie schematów, stymulowanie czy dekretowanie rozwoju lokalnego. Dzięki podjęciu lub pogłębieniu wskazanych zagadnień w ramach badań socjologicznych możemy liczyć na rozwój krytycznego, a jednocześnie konstruktywnego spojrzenia na zjawiska i procesy, ważne z punktu widzenia aktywizacji osób wykluczonych i rozwoju lokalnego.

Bibliografia

- Cibor K. (2014), *Usługi użyteczności publicznej a ekonomia społeczna*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa.
- Faliszek K. (2009), *Ekonomia społeczna jako skuteczny instrument aktywizacji społeczno-zawodowej osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice.
- Hausner J. (2007), *Ekonomia społeczna jako sektor gospodarki*, „Ekonomia Społeczna”, nr 1, s. 9-14.
- Jelonek M. (2012), *Teorie socjologiczne a ekonomia społeczna*, [w:] *Wokół ekonomii społecznej*, M. Frączak, J. Hausner, S. Mazur (red.), Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytet Ekonomiczny, Kraków, s. 55-70.
- Komisja Europejska*, www.ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises/expert-groups/index_en.htm [dostęp: 12.06.2016].
- Komunikat Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów COM(2010) 758 (2010), Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej.

- Komunikat Komisji Europejskiej KOM(2011) 682 (2011), Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej. Budowanie ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w centrum społecznej gospodarki i społecznych innowacji.
- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (2014), Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa.
- Ledzion B., Mazur S., Olejniczak K. (2014) (red.), *Przegląd systemów programowania strategicznego w wybranych krajach UE oraz OECD*, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa.
- Lubuski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (2015), Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Zielona Góra.
- Rogowska B. (2014), *Racjonalność a ekonomia społeczna*, „Studia Ekonomiczne”, nr 180, s. 183-194.
- Słownik pojęć UE*, www.tech.money.pl/przemysl/sloownik-pojec-ue/programowanie-strategiczne-447610.html [dostęp: 30.05.2016].
- Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dziennik Urzędowy C 326, 26/10/2012 P. 0001-0390).
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.
- Więckiewicz K. (2012), *Kierunki wsparcia rozwoju ekonomii społecznej*, „Ekonomia Społeczna”, nr 2, s. 64-69.
- Więckiewicz K. (2015), *Wprowadzenie*, [w:] Lubuski Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Zielona Góra.

Programowanie rozwoju ekonomii społecznej w perspektywie socjologicznej. Zarys problematyki

Streszczenie: Głównym celem niniejszego artykułu jest przedstawienie programowania rozwoju ekonomii społecznej jako potencjalnego przedmiotu analiz socjologicznych. Zagadnienie to było do tej pory rzadko poruszane przez badaczy. Obecnie coraz częściej pojawia się zapotrzebowanie na łączenie działań uwzględniających rachunek ekonomiczny z działaniami społecznymi nakierowanymi na pomoc człowiekowi zagrożonemu marginalizacją. Jednocześnie stopniowo zwiększane są środki finansowe przeznaczane na działania związane z ekonomią społeczną. Warto w związku z tym przyjrzeć się strukturze i procesowi programowania tych działań na różnych szczeblach – europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym. Programowanie strategiczne nabiera kluczowego znaczenia, szczególnie dla jakości zarządzania sprawami publicznymi, gdyż brak efektywnych układów instytucjonalnych oraz systemów programowania prowadzi do ograniczenia procesów rozwojowych państwa. Z socjologicznego punktu widzenia w zakresie programowania rozwoju ekonomii społecznej interesujące mogą być zagadnienia związane z dostosowaniem planowanych działań do specyfiki i problemów, jakie występują na różnych poziomach, oraz to, czy mają one realne szanse powodzenia.

Słowa kluczowe: ekonomia społeczna, programowanie, socjologia

**Programming the development of the social economy
in sociological perspective.
An outline of the issues**

Abstract: The main purpose of this article is to present programming the development of social economy as a potential subject of sociological analysis. This problem has so far been rarely discussed by the researchers. Today, there is a growing need to combine measures taking into account the economic balance of the social activities directed to help a man threatened with marginalization. At the same time the financial resources allocated for activities related to social economy are being gradually increased. It is, therefore, worth looking at the structure and process of programming these measures at different levels - European, national, regional and local. Strategic programming becomes crucial, especially for the quality of governance, because the lack of effective institutional arrangements and programming systems leads to a reduction of developmental processes of a state. The topics related to adjustment of planned activities to the specifics and problems that exist at different levels and their chances of becoming successful may be interesting from a sociological point of view in programming the development of social economy.

Keywords: social economy, programming, sociology